

TÜRKİYE'DE ENTEGRE RAPORLAMA GÖSTERGELERİNDE İŞLETMELER ARASI FARKLILIKLAR¹

Mahmut ÇELEBİER²

Fikret ÇANKAYA³

Aykut KARAKAYA⁴

ÖZET

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle günden güne artan risklere karşı işletmelerin yayınlamış oldukları raporların sayısı artmıştır. Bu durum menfaat sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak yerine daha çok bilgi kirliliğine neden olmaya başlamış ve raporların yetersiz oldukları literatürde tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda işletmeler hem finansal bilgileri hem de finansal olmayan bilgileri açıklamalarının menfaat sahipleri ve işletmeler açısından kısa, orta ve uzun vadede daha fazla katkı sağlayacağı öne sürülmüş ve entegre raporlama kavramı ortaya çıkmıştır. Birçok ülkede uygulanmaya başlanan entegre raporlama, Türkiye'de oldukça yeni bir kavram olmakla birlikte söz konusu raporu hazırlayan işletme sayısı oldukça azdır. Bu nedenle çalışmada Türkiye'de BİST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan işletmeler baz alınarak entegre raporlamada kullanılan göstergeler incelenmiştir. İlaveten, entegre raporlama göstergelerinde işletme özellikleri açısından farklılıklar araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda anket formunda yer alan çevresel ve sosyal açıklamalara ait ifadelerle verilen cevaplar ile ilgili yazından tespit edilen unsurlar arasında varsa anlamlı farklılıklar Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testi ile tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ankete katılan işletmelerin verdikleri cevaplara göre, işletmelerin sektör ve sahiplik yapıları açısından çevresel ve sosyal açıklamaları arasında farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Entegre Raporlama, Performans Göstergeleri, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi

¹ Bu çalışma, "Türkiye'de Entegre Raporlamada Kullanılan Göstergelerin Belirlenmesine Yönelik Araştırma ve Uygulama Örneği" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Mahmut ÇELEBİER, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, celebier.m@yahoo.com, orcid.org/0000-0002-6684-667X.

³ Prof. Dr. Fikret ÇANKAYA, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, cankayaf@yahoo.com, orcid.org/0000-0002-0738-3580

⁴ Dr. Öğr. Üyesi Aykut KARAKAYA, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, aykut.karakaya@erdogan.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6491-132X.

THE DIFFERENCES AMONG COMPANIES THE INTEGRATED REPORTING INDICATORS IN TURKEY

ABSTRACT

Because of the effects of globalization, technological developments and economic crises being experienced, against the risks that are increasing day by day, the number of reports published has increased by companies. The conjuncture has begun to cause more infollution instead of meeting the stakeholders needs and that the reports are not enough has been started to argue in the literature. In this aspect, it has been put forward that companies disclosure of both financial and non-financial information and this will contribute more to stakeholders and companies in the short, medium and long term and the term integrated reporting has appeared. Integrated reporting which has been started to practice in many countries, is a very new term in Turkey as well as the number of companies which prepare the mentioned report are very few. So, in this study, it has been aimed that topics which companies taking place in the BİST sustainability index in Turkey should include in integration reports. In addition, according to company characteristics the differences in integrated reporting indicators have been researched. With this purpose in mind, meaningful differences, if there is any, between the answers related to environmental and social explanations in the survey and the identified factors in the related literature have been tried to determine. As an analysis method, Mann Whitney U test and Kruskal Wallis H test which are not parametric have been applied. As a result of this study, differences have been identified between the answers' of the companies joined to the survey. According to the mentioned answers, differences beetwen environmental and social explanations have been identified with respect to the sectors of the companies and with respect to the ownership of the companies.

Keywords: Integrated Reporting, Performance Indicators, BIST Sustainability Index

1. GİRİŞ

Son yıllarda gerçekleşen finansal krizler, küreselleşme ve gelecekte karşılaşılabilecek riskleri tahmin etme çabaları, işletmeleri, yatırımcıları, çalışanları ve toplumu giderek artan risklere karşı koruyabilecek yeni bir raporlama yaklaşımına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine iş dünyası, yatırımcılar ve toplum arasında oluşan güvensizliğin giderilmesi için işletmelerin açıkladıkları bilgilerde daha fazla şeffaf ve hesap verebilir durumda olmaları gerektiği bu yüzden

de geleneksel raporlamanın yetersiz olduğu ve bu durumun geliştirilmesi gerektiğini kanısına varılmıştır. Bu nedenle işletmeler yalnızca finansal bilgilerin değil finansal olmayan bilgilerin de yer aldığı raporlara yönelerek paydaşlarına ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirdiklerine dair bilgileri açıklamaya başlamıştır. Aynı zamanda hazırlanan raporlar, bu sorumluluğun ne ölçüde yerine getirildiğini paylaşımları, paydaşlar açısından oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Çünkü, paydaşlar işin nasıl yönetildiğini, gelecekteki işlerin potansiyel risklerin ve toplum üzerindeki etkilerinin neler olduğunu bilmek için oldukça isteklidir. Aynı zamanda paydaşlar, şirketlerin faaliyetlerinin çevre üzerindeki ve en önemlisi finansal durum üzerindeki etkilerini bilmek istemektedir (Hoque, 2017: 241).

İşletmeler rekabetçi iş dünyasında sürdürülebilir stratejiler ortaya koyarak finansal ve finansal olmayan bilgileri açıklayarak paydaşların talebini yerine getirmek eğilimindedir. Tüm bunların sonucunda işletmeler Finansal Muhasebe Standartları’nda sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin bilgileri paylaşmaları zorunlu olmamasına rağmen, menfaat sahiplerinin beklentileri doğrultusunda ekonomik, sosyal ve çevresel performans göstergelerini açıklayabilmek adına çeşitli raporlar yayınlamaya başlamışlardır. Genel olarak kurumsal raporların sosyal sorumluluk, çevre yönetimi, kurumsal yönetim, stratejik yönetim ve sürdürülebilirlik çerçevesinde yapıldığı görülmektedir. Bu yüzden bütün uygulamaları kapsayan, detaylı bir raporlamaya ihtiyaç olduğu net bir şekilde görülmektedir (Yanık ve Türker, 2012: 303).

Gelişen ekonomik ilişkiler, çevresel ve sosyal faktörler daha fazla bilginin karar vericiler için gerekli olduğu sonucunu doğurmuş ve kurumsal raporlarda sunulan verilerin şirketin iş modeli, stratejisi ve finansal değerleri ile bağının kurulamaması, yatırımcıların şirketin sürdürülebilirlik performansının şirketin değer yaratma sürecine nasıl katkı sağladığını anlamasını zorlaştırmıştır. Ayrıca kurumsal raporlar genellikle kuruluşun finansal tablolarından uzakta kalması, geçmişe dönük hazırlanması ve sürdürülebilirlik konuları ile temel stratejisi arasında bağlantı sağlanamaması entegre raporlamaya giden süreci başlatmıştır (Karğın vd.,2013:30; Van Zyl, 2013: 905).

Dünya üzerinde 2000’li yılların başlarından itibaren günümüze kadar entegre rapor konusunda birçok gelişme ve hazırlanan rapor olmasına rağmen, bu çalışma tamamlanana kadar ülkemizde çok az sayıda entegre raporun yayımlandığı tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmada, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi’nde yer alan işletmeler baz alınarak entegre raporlamada kullanılması gereken göstergelerin

belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından, ikinci bölümde entegre raporlama ile ilgili bilgilere yer verilmiş, üçüncü bölümde göstergelerin araştırılmasına yönelik çalışmalar incelenmiş ve hipotezler oluşturulmuş, dördüncü bölümde çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, anket formunun hazırlanması ve örnekleme yer verilmiş, beşinci bölümde uygulanan ölçek aracılığıyla çalışmaya katılan işletmelerin çevresel ve sosyal performans göstergelerine verdikleri cevaplar arasında farklılıklar karşılaştırılmış ve son bölümde çalışmaya ait sonuçlara yer verilmiştir.

2. Entegre Raporlama

Entegre raporlama ile ilgili literatürde farklı kişi ve kurumlar tarafından yapılan birçok tanım vardır. Eccles ve Krzus (2010: 10) “Tek Rapor (One Report)” adlı yayımlanmış oldukları kitapta entegre raporlamayı, bir işletmenin yıllık raporunda yer verdikleri finansal bilgilerin, kurumsal sosyal sorumluluk veya sürdürülebilirlik raporlarında yer verdikleri finansal olmayan (çevresel, sosyal ve yönetim vb.) bilgilerin tek bir raporda birleştirilmesi fakat finansal ve finansal olmayan bilgilerin raporlamanın entegre edilmesi kağıt belgelerin birleştirilmesinden daha fazlası şeklinde açıklamıştır. Ayoola ve Olanmi (2013: 31)’e göre entegre raporlama, işletmelerin karşı karşıya kaldığı riskler ve fırsatların kapsamlı bir resmini oluşturarak, işletmenin performansı ile ilgili olan bilgilerin bir araya getirilmesidir.

Güney Afrika Entegre Raporlama Konseyi entegre raporlamayı, işletmenin hem ekonomik hem de sürdürülebilirlik performansının bir bütün halinde menfaat sahiplerine sunulması olarak tanımlamaktadır (IRCSA, 2009: 91). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) entegre raporlamayı, bir kuruluş stratejisinin, yönetiminin, performansının ve beklentilerin zaman içerisinde değer yaratmayı nasıl sağladığına dair menfaat sahipleri ile kurduğu bir iletişim aracı olarak ifade etmektedir (GRI, 2014: 85). Entegre raporlama IIRC (2013: 7) tarafından ise bir kuruluşun stratejisini, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmayı nasıl sağlayacağını kısa ve öz bir şekilde bildirmesi olarak tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak entegre raporlamanın genel amacı aşağıdaki gibi ifade edilebilir; yatırımcıların ve tüm paydaşların kullanımı için işletmeler finansal ve finansal olmayan bilgiler hakkında ki raporlamalara tek bir bütün halinde bakan ve strateji, yönetim, risk, finansal ve finansal olmayan performanslar arasındaki bağlar kısa, orta ve uzun vadede yaratılan değerler ile birlikte gösteren, işletmenin geçmiş

finansal ve finansal olmayan bilgileri ile bunların gelecekteki etkisini göstermesini hedefleyen raporlardır.

Entegre raporlama, finansal sermaye sağlayan taraflara sunulan belgelerin kalitesini artırmak, kurumsal raporlamaya daha bütüncül ve verimli bir yaklaşım getirmeyi, sermayenin geniş tabanı (finans, üretilmiş, fikri, insan kaynakları, sosyal, ilişkisel ve doğal) için hesap verebilirlik ve yönetilebilirlik öğelerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır (IIRC, 2013: 2). Söz konusu amaca ulaşmak için işletmeye ait “iş modeli”, işletmenin kullandığı “sermaye öğeleri”, zamanla oluşan “değer yaratma” kavramı (Gökten, 2016: 745) ve bu üç ana kavramın birlikte ele alınması yani “entegre düşünme” unsurlarından oluşmaktadır.

İş Modeli; IIRC’ye göre iş modeli, kuruluşun girdileri iş faaliyetleri yoluyla kuruluşun stratejik hedeflerini karşılamayı amaçlayan ve kısa, orta ve uzun vadede değer yaratan çıktı ve sonuçlara dönüştürmede kullandığı sistemdir. Mertins vd. (2012: 2) iş modelini entegre raporlamanın merkezi olarak ifade etmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, iş modelinin dört temel bileşeni mevcuttur. Bu bileşenler, girdiler, faaliyetleri, çıktıları ve sonuçları olarak ifade edilebilir. İşletme sermayelerini veya girdilerini alır ve bunları iş faaliyetleri yoluyla çıktılara dönüştürür. Daha sonra iş modelinin son aşaması, ilk aşamayı etkiler, tüm modelin düzenli olarak incelenmesine neden olur. Bu sayede sistem dinamik bir şekilde çalışır ve yönetim, riskler ve fırsatlar, dış çevre vb. gibi işletmenin diğer yönlerine bağlanır (Barnabe ve Giorgino, 2013: 114).

Sermaye Öğeleri; Tüm kuruluşlar faaliyetlerini devam ettirebilmek için birtakım kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Kurumların sahip olduğu kaynaklar olduğu gibi sahip olamadığı hatta doğal kaynaklar gibi kimsenin sahip olmadığı daha doğrusu mevcut ve gelecek jenerasyonlarda tüm insanlığın sahip olduğu ya da olacağı kaynaklar olabilir. Bu bağlamda IIRC çerçevesi işletmelerin ürün veya hizmet üretmek amacıyla kullandığı bu kaynakları sermaye olarak ifade etmektedir (Aras ve Sarioğlu, 2015: 53). IIRC çerçevesi bu sermaye öğelerini ise Tablo 1’de görüldüğü gibi altı farklı şekilde sınıflandırmıştır (IIRC, 2013b: 14).

Sermaye öğeleri, kuruluşların faaliyetleri ve sonuçları doğrultusunda artabilir, azalabilir veya dönüştürülebilir. Örneğin, bir işletme faaliyetleri sonucunda kâr yaptığında finansal sermayesi artar veya çalışanların gelişimini sağladığında ise insan sermayesi artabilir. Ek olarak, işverenden aldığı ücret karşılığında eğitmenin finansal sermayesindeki artış ile çalışanların yeni kazandıkları yeteneklerini

toplumsal kuruluşlara katkı sağlamak amacıyla kullanırlarsa sosyal ve ilişkisel sermayede de artış gerçekleşmiş olur. Ayrıca, çalışanların eğitimi için yapılan harcamalar finansal sermayeyi azaltır. Etki açısından bakıldığında finansal sermaye, insan sermayesine dönüşmektedir.

Tablo 1: Sermaye Öğeleri

Finansal Sermaye	İşletmelerin ürün veya hizmet üretimi sağlamak amacıyla katlanılan ve borçlanma, öz sermaye veya hibe gibi finansman yolları ile işletmenin faaliyetleri veya yatırımları ile elde edilen mevcut fon havuzu olarak açıklanabilir.
Üretilmiş Sermaye	Üretilmiş sermaye, kuruluşun üretim ya da hizmet sağlaması amacıyla kullanımına sunulan doğal fiziksel nesnelere farklı olan binalar, ekipmanlar, altyapılar (karayolları, limanlar, köprüler vb.) ve teknolojik araçları içermektedir.
Fikri Sermaye	Bilgiye dayalı olan maddi olmayan patentler, telif hakları, yazılımlar, haklar, zımni bilgi, sistemler, prosedürlerden oluşan varlıklardır.
Sosyal Sermaye	Toplumlar, paydaş grupları ve diğer ağların kendi aralarındaki ilişkilerle toplum refahını artırmak için bilgi paylaşımıdır.
İnsan Sermayesi	İnsanların yeterlilikleri, yetenekleri, tecrübeleri, motivasyonları ile işletmenin kurumsal yönetim yaklaşımına ve etik değerlerine uyum sağlamaları, işletmenin stratejilerini anlama ve geliştirme, ürün ve hizmetleri geliştirme çabaları, liderlik etme ve işbirliği yapma yeteneklerinden oluşmaktadır.
Doğal Sermaye	Fosil yakıtlar ve maden yatakları gibi jeolojik kaynaklara ek olarak, biyolojik çeşitlilik ve ekosistemler gibi doğal kaynaklardan elde edilen sermaye stoğu, ekonomimizi destekleyen ve iş dünyasına dolaylı fayda sağlayan ekosistem ürün ve hizmetlerini sağlar.

Kaynak: IIRC, 2011'den uyarlanmıştır.

Bir başka örnekte ise sürekli olarak Gürcistan ve Azerbaycan'a ihracat yapan bir firmanın Trabzon da kurulması, İstanbul da kurulmasından daha avantajlı olacağı ve bu avantajında işletmenin üretilmiş sermayesine katkıda bulunacağı söylenebilir. Bu örneklerden anlaşılacağı üzere işletme açısından oranlar değişmiş olsa da sermayeler açısından sürekli etkileşim ve dönüşüm gerçekleşmiş olur (IIRC, 2013a: 11).

Değer Yaratma; Bir organizasyon tarafından zaman içerisinde meydana getirilen değer, kuruluşun işletme faaliyetleri ve çıktılarının bir sonucu olarak sermaye öğelerindeki artış veya azalışlardan meydana

gelir. Değer, kuruluşun kendisi için yaratılan değer ve başkaları için yaratılan değer olarak ikiye ayrılır. Finansal sermayenin sağlayıcıları bir kuruluşun kendisi için yarattığı değerle ilgilenirken, bir kuruluşun diğerleri için yarattığı değer ise bir kuruluşun kendisi için değer yaratma kabiliyetine etkisi olarak açıklanabilir (Ernst ve Young, 2014: 4).

Entegre Düşünme; Sürdürülebilir bir işletmenin ön şartı entegre düşüncedir. IIRC çerçevesinde de belirtildiği gibi entegre düşünce, şirket tarafından çeşitli işletim ve işlev birimleri ile birlikte kullanılan veya etkilenen sermayeler arasındaki ilişkinin göz önüne alınmasıdır (DiDonato vd., 2013: 212). Başka bir ifadeyle, şirketin finansal performansları ile şirketin işletme modeli arasındaki gerçek bağlantının sunulmasıdır. Bu bağlantının, şirketin finansal raporu ile kurumsal sosyal sorumluluk raporlarının birleştirilmesi olarak düşünülmemesi gerekir. IIRC Ceo’su Druckman, entegre raporlamanın daha fazla bilgi sunması değil, daha net ve kısa bilgiler sunması gerektiğini ifade etmiştir (PWC, 2013). Bu bilgilerin sunulması için de entegre düşünce önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Ayrıca şirketin çeşitli birimleri arasındaki ilişkiler ve iç kontrolün daha iyi anlaşılması ve derinlemesine bilgi toplanması sağlanarak farklı birimler arasında daha üretken bir diyalog meydana gelir ve entegre düşünme yoluyla entegre raporlama hazırlanabilir (Dumay, 2016: 4).

IIRC çerçevesi, farklı işletmelerin kendilerine özgü koşullar arasındaki farklılıklar üzerine odaklanarak ilgili bilgilere duyulan ihtiyacı karşılamada işletmeler arasında karşılaştırılabilirlik seviyesi oluşturmak amacıyla ilkelere dayalı olarak hazırlanmıştır (IIRC, 2013a: 7). Bu bağlamda bir entegre rapor, IIRC tarafından yayımlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi kapsamında Tablo 2’de ifade edilen kılavuz ilkeleri ve içerik öğelerini esas alarak hazırlanması gerekir.

Tablo 2: Kılavuz İlkeler ve İçerik Öğeleri

<i>Kılavuz İlkeler</i>	<i>İçerik Öğeleri</i>
Stratejik odak ve geleceğe yönelim	Kurumsal genel görünüm ve dış çevre
Bilgiler arası bağlantı	Kurumsal yönetim
Paydaşlarla ilişkiler	İş modeli
Önemlilik	Riskler ve fırsatlar
Kısa ve öz olma	Strateji ve kaynak aktarımı
	Genel görüş
Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik	Hazırlık ve sunum temeli
	Genel raporlama ilkeleri

Kaynak: IIRC, 2013a: 5; Kaya vd., 2016: 88.

IIRC çerçevesi ilkelere dayalı yaklaşım olması sebebiyle bir işletmenin IIRC çerçevesine uyup uyumadığının ve hangi ölçüde uygun olduğunun belirlenmesi zor olduğundan dolayı entegre raporun düzenlenmesi ve araştırılması oldukça zordur (DeVilliers vd., 2016: 3). Bu nedenle muhasebe biliminden beklenen işletmelerin sosyal ve çevresel performanslarını açıklayabilecekleri tekdüze bir rapor hazırlamak ve bu raporların doğruluğunu, güvenilirliği ile şeffaflığını sağlamak olacaktır (Şahin vd, 2018: 18). Bu sayede muhasebenin de ilgi alanı artmaya ve daha geniş kitlelere ulaşmaya başlayacaktır. Artan bu ilgi alanları net bir şekilde tanımlanmamış olsa da mali bilgilerden ekonomik bilgilere, ekonomik bilgilerden sosyal bilgilere ve oradan da çevre bilgilerine doğru büyümektedir (Ertuna, 2012; 7). Büyüyen alanla birlikte muhasebenin rolü belge toplama, sınıflandırma ve kayıt etmenin de ötesine geçerek çevresel ve sosyal konulara ait sorumlulukların yerine getirilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili bilgilerin raporlanması olarak gelişim göstermeye başlamıştır (Altınay, 2016; 60). Nitekim günümüze ayak uydurabilecek bir muhasebe sisteminin, uluslararası muhasebe standartları doğrultusunda finansal tabloların daha doğru bilgi üretebilmesinin yanında, çevresel ve sosyal sorumlulukların yerine getirilip getirilmemesi ile birlikte geleceğe yönelik analizler yapma, uzun vadede değer yaratmaya odaklanma, ekonomik, sosyal ve çevresel performans göstergeleri ile işletme performansını ölçebilme üzerine kurulmuş olması gerekmektedir (Aracı ve Yüksel, 2017; 396). Bu gereklilik entegre raporlama ile birleştiğinde ise işletmenin geleceğe yönelik stratejik hedeflerinin yanında kısa, orta ve uzun vadede ne ölçüde değer yarattığını doğru, güvenilir ve şeffaf bir şekilde menfaat sahiplerine sunulmuş olacaktır.

3. Göstergelerin Araştırılmasına Yönelik Çalışmalar

Çalışmanın hipotezleri oluşturulmadan önce ilgili yazın incelenmiş olup, incelemeler sonucunda birçok değişken olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu değişkenler, aktif karlılık, özkaynak karlılığı, Tobin Q, kaldıraç oranı, likitide oranı ve firma piyasa değerinin öz kaynaklara oranı gibi performansa bağlı değişkenlerdir. Yine bu değişkenlere ek olarak sektör, sahiplik yapısı, ülke menşei, denetçi türü, kurumsal yönetim endeksinde yer alma, büyüklük, işletme tipi ve yaş gibi değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir (Alonso vd., 2014; Arı ve Bayram, 2017; Black vd. 2003; Choi, 1999; Higgins vd. 2014; Ho ve Taylor, 2007; Kolk vd. 2001; Suttipin, 2012; Şahin vd. 2018).

Entegre raporlama hazırlayan işletmelerin kâr elde etme ve nakit akışını esas alan bir performansın ötesinde, toplumun tamamının ihtiyaçlarını (çevreyi koruma, toplumsal faaliyetler vb.) göz önüne alarak ve bu vizyonu tüm paydaşlara doğru bir şekilde aktararak kendi imajlarını yaratabileceği ve geliştirebileceği düşünülmektedir. Nitekim, Steyn (2014), Güney Afrika’daki üst düzey yöneticilerinin entegre raporlamayı kurumsal meşruiyeti ve itibarı artırmak için benimsediklerini tespit etmiştir. Yine, Higgins vd. (2014), Avusturya şirketleri ile yaptıkları görüşmelerde, yöneticilerin entegre raporlamayı organizasyonel bir hesap verme aracı olarak değil, stratejik öykü ve beklentileri anlatma aracı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. İlaveten, Churet ve Eccles (2014), entegre raporlamanın sürdürülebilirlik yönetiminin etkinliği üzerindeki olumlu etkinin uzun vadede firmanın değerini artıracaklarını açıklamıştır. Bu nedenle tüm değişkenler ele alındığında, sektör, sahiplik yapısı, kurumsal yönetim endeksinde yer alma, holding üyeliği ve BİST işlem görme süresi gibi değişkenlerin çalışmanın ve konunun amacı doğrultusunda kullanılması uygun görülmüştür. Bu doğrultuda çalışmada kullanılan göstergeler aşağıda açıklanmıştır.

Sektör: İlgili yazın incelendiğinde, finansal olmayan bilgilerin açıklanması incelenirken işletmelerin faaliyette bulunduğu sektörlerin önemli olduğu birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır (örneğin, Waddock ve Graves; 1997, Alonso ve vd., 2014, Barkemeyer vd. 2015). Özellikle sanayi, madencilik, elektrik, su ve gaz gibi sektörleri kapsayan yüksek profilli işletmelerin finansal, ticaret ve hizmet sektörleri gibi düşük profilli işletmelerden çevreye daha duyarlı olduğuna çevresel ve sosyal performans açıklamaları daha iyi açıkladıkları tespit edilmiştir (Newson ve Deegan; 2002, Ho ve Taylor; 2007, Sobhani vd. 2012). Bu çalışmaların aksine, Alonso vd. (2014), düşük profilli olarak nitelendirilen finans sektörünün de sosyal ve çevresel konulara oldukça ilgi gösterdiğini bulurken Şahin vd. (2018), çevresel konularda Alonso vd. ile benzer sonuçlar bulmasına karşın, sosyal açıklamalarda en az açıklamayı finansal sektörün yaptığını tespit etmiştir. Bu çalışmada ise, sektörler sanayi, hizmet ve diğerleri olarak üç grupta ele alınmıştır. Bu doğrultuda Hipotez 1 aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Hipotez 1: Sektörler açısından işletmelerin çevresel ve sosyal performans açıklamalarında farklılık vardır.

Sahiplik Yapısı: Özellikle siyasi ve ekonomik risklerin çok daha yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde son yıllarda oldukça azalsa da “millileştirme” olarak adlandırılan yabancı sermayeli firmalara el konulma işlemleri de hala baş edilmesi gereken önemli bir zorluk olarak

karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu zorlukları aşabilmek adına birçok faaliyette bulunan yabancı sermayeli şirketlerin en önemli kozlarından birisi olarak kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri görülmektedir (Campell vd., 2012). Kendisini ev sahibi ülke toplumuna faydalı ve ülke kaynaklarına saygılı bir kurum olarak tanıtmak zorunda olan yabancı sermayeli şirketlerin yerel firmalara göre çok daha fazla kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetinde bulunmasını ve çevresel hassasiyet ve bilinçlerinin çok daha yoğun olmasını beklemek olasıdır. Bu bağlamda, sahiplik yapısının sürdürülebilirlik uygulamalarını olumlu yönde yönlendireceği düşüncesi ile ele alınan değişken için veriler, BİST veri tabanından işletmelere ait sahiplik oranları tespit edilerek yabancı sermayeli ise 1, yerli sermayeli ise 0 şeklinde kodlanarak elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında Hipotez 2 aşağıdaki gibi geliştirilmiştir.

Hipotez 2: Sahiplik yapılarına göre işletmelerin çevresel ve sosyal performans açıklamalarında farklılıklar vardır.

Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY): Kurumsal yönetim anlayışı işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerinin doğru, güvenilir, hesap verilebilir, adil ve açık olarak menfaat sahiplerine aktarılmasını önermektedir. Çünkü bu unsurların hayata geçirilmesi işletmelerin performanslarının artırılmasını ve sürekliliğini sağlaması anlamına gelmektedir. İşletme performansının yukarıya taşınması ile birlikte ortaya çıkan finansal başarı sayesinde sürdürülebilir bir değer yaratma söz konusu olur. Bu bağlamda daha önce yapılan çalışmalardan kurumsal yönetimin işletme performansını etkilediği tespit edilmiştir (örneğin, Black vd. 2003, Weian ve Yuejun; 2007). Nitekim Arı ve Bayram (2017), iyi bir kurumsal yönetimin gerçekleşmesi için çevresel ve sosyal konuların benimsenmesi ve uygulanabilmesinin kesinlikle şart olduğunu vurgulamışlardır. Bu doğrultuda çalışmamıza dahil olan işletmeler arasında BİST Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan işletmeler: 1, yer almayan işletmeler: 0 şeklinde kodlanarak sosyal ve çevresel konular ile ilgili açıklamaları arasında varsa farklılıklar tespit edilecektir. Bu bilgiler ışığında Hipotez 3 aşağıdaki gibi geliştirilmiştir.

Hipotez 3: Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan işletmeler ile almayan işletmelerin çevresel ve sosyal performans açıklamaları arasında farklılıklar vardır.

Holding Üyeliği: Sosyal paydaşlar, Türk iş dünyasına hükmeden holdinglerin öncülüğünü yapacağı uygulamaların eş biçimlilik sayesinde yaygınlaşacağı ve diğer firmalar tarafından benimseneceği düşüncesi ile holdingler ve onların bağlı kuruluşlarına daha büyük sorumluluklar yükleyebilmektedirler. Holdingler ise toplumsal düzeyde gerçekleşen bu

baskı ve beklentilere cevap vermek ve bu doğrultuda meşruiyet tehlikesini en aza indirerek kurumsal kimlik ve imajlarına katkı vermek amacı ile çok daha fazla kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetinde bulunabilmekte ve sürdürülebilirliğe, özellikle çevresel sürdürülebilirliğe diğer firmalara nazaran çok daha önem vermektedirler. Nitekim Higgins vd. (2014), işletmelerin entegre raporlamayı organizasyonel bir hesap verme aracı olarak değil, stratejik öykü ve beklentileri anlatma aracı olarak gördüklerini ve Steyn (2014), işletmelerin entegre raporlamayı kurumsal meşruiyeti ve itibarı artırmak için benimsendiği sonucuna ulaşmıştır. Bu düşünce ile veriler çalışmamıza katılan işletmeler holding çatısı altında yer alıyorsa 1, yer almıyorsa 0 şeklinde kodlanarak elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında Hipotez 4 aşağıdaki gibi geliştirilmiştir.

Hipotez 4: Holding üyesi olan ile olmayan işletmelerin çevresel ve sosyal performans açıklamaları arasında farklılıklar vardır.

BİST'te İşlem Görme Yaşı: İşletmeler halka açılarak kendileri hakkında bilgilerin kamuya duyurulması ile birlikte hem yurt içinde hem de yurt dışında tanınmasının yolunu açmakta ve gerek yurt içi gerekse yurt dışında yaygın tanınmanın ışığında aynı sektörde faaliyet gösteren işletmeler ile iş birliğine girebilme ve ortak girişimler oluşturarak ekonomik, çevresel ve sosyal konularda iyileştirmeler yapılabilmesi imkânı doğabilmektedir. Bu bağlamda işletmelerin açık duruma gelmesi kurumsallaşmanın da sağlanması yolunda önemli bir durumdur. Kurumsallaşmaya bağlı olarak hesap verebilirlik, şeffaflık ve sürdürülebilirlik konuları da oldukça önemli olmaktadır. İşletmenin faaliyetlerinin giderek kişilerin varlığına bağımlı olmaktan kurtulması ve kendi kurum kültürünü oluşturması sürecinde halka açık olmanın getirdiği sorumluluk ve yükümlülükler kurumsallaşmaya önemli derecede katkı sağlamaktadır. Bu nedenle işletmelerin sadece sahiplerinin ve ortaklarının değil, diğer tüm menfaat sahiplerinin çıkarlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında paydaşların beklentilerini en iyi biçimde karşılayan ve sorumluluk bilinci içerisinde hareket eden işletmeler hedeflerine ulaşmakta ve varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Çalışmanın hazırlanmaya başlandığı tarih itibarıyla BİST'in 30. faaliyet yılında olmasından dolayı BİST' te işlem görme süresi 15 yıllık iki bölümde araştırmaya dahil edilmiştir. Bu bağlamda veriler, çalışmamıza katılan işletmeler 15 yıldan daha az sürede BİST'te işlem görüyorsa 0, daha uzun sürede işlem görüyorsa 1 şeklinde kodlanarak elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında Hipotez 5 aşağıdaki gibi geliştirilmiştir.

Hipotez 5: Borsa İstanbul'da hisse senetleri işlem görme süresi açısından işletmelerin çevresel ve sosyal performans açıklamalarında farklılıklar vardır.

Dünyada yapılan çalışmalar incelendiğinde, entegre raporlarda açıklanan bilgiler arasında kopukluklar olması (Deloitte, 2014), bazı ülkelerde yayımlanan raporlarda alt yapı eksikliği (Hao, 2014), tam bir entegre raporun hazırlanmasının uzun süre alması (Havlova, 2015), kamu personellerinin entegre raporlama konusunda isteksiz olmaları (Chersan, 2015) gibi nedenlerden dolayı işletmelerin kullanabilecekleri kılavuz bir entegre raporun olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Aynı şekilde ülkemizde yapılan çalışmalardan işletmelerin düzenledikleri entegre raporların yıllar itibariyle uyumlu olmadıkları (Aydın, 2015), bazı çalışmalarda entegre raporlama konusunda yol haritası oluşturma çalışmaları (Örneğin, Gökten, 2016; Elmacı ve Selim, 2017) ülkemizde de entegre raporun hazırlanması ve sunumuna ilişkin kılavuz bir rapor olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada entegre raporlama da kullanılan göstergelerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ankete katılan işletmelerin çevresel ve sosyal performans göstergelerine ait ifadelere verdikleri cevapların sektör, sahiplik yapısı, kurumsal yönetim endeksinde yer alma, holding bünyesinde yer alma ve BİST' te işlem görme süreleri açısından farklılıkları araştırılmıştır. Son yıllarda uluslararası alanda son derece önemli olan entegre raporlama konusunun Türkiye'de farkındalığı sağlamak adına literatüre önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4. Araştırmanın Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

IIRC entegre raporlama çerçevesinde çevresel ve sosyal performanslarının sermaye ögeleri üzerindeki etkileri belirlenerek raporlanması gerektiği ifade edilmiş olsa da açık bir şekilde nasıl olması gerektiği gösterilmemiştir. Nitekim, aynı sektörde faaliyette bulunan işletmelerin dahi açıklamış oldukları çevresel ve sosyal bilgiler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu farklılığın nedeni ise entegre raporun standart bir formatının olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada farklı grupların sunduğu entegre raporlarda bulunması gereken bilgilerin ortaya konulması ve entegre raporda bir standarda ulaşabilmek adına Bist Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan işletmelerin yöneticilerine anket formunda yer alan çevresel ve sosyal performans ile ilgili ifadelerine verdikleri cevapların sektör, sahiplik yapısı, kurumsal yönetim endeksinde yer alma, holding bünyesinde yer alma ve BİST' te işlem görme süreleri açısından farklılıkları araştırılmıştır. Son

yıllarda uluslararası alanda son derece önemli olan entegre raporlama konusunun Türkiye’de farkındalığı sağlamak adına literatüre önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.2. Anket Formunun Hazırlanması ve Verilerin Elde Edilmesi

Araştırmanın amacı doğrultusunda, sürdürülebilirlik boyutları baz alınarak çevresel ve sosyal performans olmak üzere göstergeler iki temel grupta incelenmiştir. Birincisi *Çevresel Performans*; bir kurumun ekosistemler, toprak, hava ve su gibi canlı ve cansız doğal kaynaklar üzerinde meydana getirdiği etkilerle ilgilidir. Yine aynı şekilde çevresel göstergeler, girdiler (*malzeme, enerji, su*) ve çıktılar (*emisyon, katı ve sıvı atıklar, ürün ve hizmetler*) ile ilgili performans sonuçlarını kapsamaktadır. Ayrıca, çevresel harcama ve kurumun sunduğu ürün ve hizmetlerin yarattığı bilgiler de çevresel performansın ilgi alanını oluşturmaktadır. İkincisi *Sosyal Performans*; işletmeler yalnızca etkinlik ve verimlilik kaygıları ile faaliyette bulunan ve tüm ilgilerini buna yönelten saf birer ekonomik birim değillerdir. Etkinlik ve verimliliğin yanında işletmeler; toplumsal ve sosyal beklentilere uyarlanması gereken istihdam, işgücü – yönetim ilişkileri, iş sağlığı ve güvenliği, eğitim ve öğretim ile çeşitlilik ve fırsat eşitliği gibi *iş gücü uygulamaları*; çalışanların ve güvenlik personelinin insan hakları ve aynı zamanda ayrımcılık yapmama, örgütlenme özgürlüğü, çocuk işçiliği, yerli hakları ve zorla ve zorunlu tutarak çalıştırma gibi konularda *insan haklarına* karşı duyarlı olmak zorunda olan; *faaliyet gösterdikleri yerel toplumlar* üzerindeki etkiler ile rüşvet ve yolsuzluk, kamu politikası oluşturulmasına haksız müdahale gibi riskler hakkında bilgiler vermesi gereken sosyal birer aktördürler. Ek olarak, *Ürün sorumluluğu* performans göstergeleri, rapor hazırlayan işletmenin ürün ve hizmetlerinin müşterileri doğrudan etkileyen unsurlarını ele alır. Bunlar, müşteri sağlığı ve güvenliği, ürün ve hizmet etiketlemesi, pazarlama iletişimi, müşteri kişisel gizliliği ve uyum gibi unsurlardan oluşmaktadır.

Söz konusu göstergeler ile ilgili uygulanan anket formu, ilgili yazın incelenmiş olup sosyal ve çevresel performans ölçümlerinin geliştirildiği çalışmalar, GRI Sürdürülebilirlik ve OECD Çevresel Performans rehberlerinden faydalanılmış olup çevresel performans ile ilgili 37 ve sosyal performans ile ilgili 22 toplam da ise 59 ifadeden oluşturulmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın verileri, ilgili şirketlerin sürdürülebilirlik yönetimi departmanlarında ya da muhasebe ve finansman departmanlarında çalışan personellere 10.04.2017 –

25.08.2017 tarihleri arasında online olarak hazırlanan anket yardımı ile e-mail üzerinden ve telefon aracılığıyla ulaşılarak elde edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, ankete katılan işletmelerin çevresel ve sosyal performans göstergelerine ait ifadelerle verdikleri cevapların sektör,sahiplik yapısı, kurumsal yönetim endeksinde yer alma, holding bünyesinde yer alma ve BİST' te işlem görme süreleri açısından farklılıkları araştırılmıştır. Bu doğrultuda farklılıkların olup olmadığını tespit etmek için t testi ve tek yönlü Anova analizi uygulanması öngörülmüştür. Ancak, örneklem sayısının az olması ve uygulanan ölçekte yer alan ifadelerin fazla oluşundan dolayı uygulanması öngörülen t testinin parametrik olmayan karşılığı Mann Whitney U testi uygulanırken, tek yönlü Anova testinin parametrik olmayan karşılığı Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 24 programında analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Kruskal Wallis H testi gruplar arası tek yönlü varyans analizinin nonparametrik alternatifi olarak kabul edilmektedir. Bu analiz yöntemi sürekli değişkenlere sahip üç ya da daha fazla grup için karşılaştırma yaparak değerleri sıralı hale getirir ve her grup için sıralı ortalamaların karşılaştırılmasında kullanılır (Kalaycı, 2010: 106).

Mann Whitney U testi ise, aralıksız ölçülen iki bağımsız grup arasındaki farklılıkları tespit etmek için kullanılmaktadır. Bu analiz yöntemi t testinin nonparametrik alternatifi olmakla birlikte t-testinin aksine iki grup arasındaki ortalamaları karşılaştırmak yerine grupların medyanlarını karşılaştırmaktadır. Mann Whitney U testi sürekli değişkenlerin iki grup içerisinde değerlerini sıralı hale dönüştürerek iki grup arasındaki sıralamanın farklı olup olmadığını göstermektedir (Kalaycı, 2010: 99).

4.4. Araştırmanın Örnekleme

Türkiye'de faaliyette bulunan kurumsal niteliğe sahip işletmeler araştırma kapsamında ana evren olarak değerlendirilmiş ve ilgili işletmelerden BİST tarafından oluşturulan Sürdürülebilirlik Endeksi'nde sürdürülebilirlik çalışmalarına ağırlık veren işletmelerin çalışmanın güvenilirliği ve doğruluğu açısından örnekleme dahil edilmesi uygun görülmüştür. Araştırmanın örnekleme belirlenirken, seçilen örneklemin araştırmanın amaçları doğrultusunda olabilmesi ve gerçekleştirilecek sistemsel hataların engellenebilmesi amacıyla kasıtlı örnekleme yöntemi

kullanılmıştır. Bu bağlamda ana evrenden örneklem belirlenirken, sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan işletmelerin seçimi önemli bir kıstas olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda örnekleme ait bilgiler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3’te görüldüğü üzere örnekleme yer alan 42 işletmeden 28’i çalışmaya katılmıştır. Çalışmaya katılan işletmelerden 13’ü sanayi, 6’sı hizmet ve 9’u diğer sektörlerde olduğu görülürken yerli sermayeli 16, kurumsal yönetim endeksinde (XKURY) yer alan 17 ve holding bünyesinde yer alan 22 işletme bulunduğu görülmektedir. Yine BİST’te 15 yıldan daha fazla süre işlem gören 21 işletme bulunmaktadır.

Tablo 3: Örnekleme Ait Bilgiler

Ankete Katılım Durumu	f	%
Katılan Şirketler	28	66,7
Katılmayan Şirketler	14	33,3
Sektörler		
Hizmet	6	21,4
Sanayi	13	46,4
Diğer	9	32,2
Sahiplik Yapısı		
Yerli Sermayeli	16	57,1
Yabancı Sermayeli	12	42,9
XKURY Bulunma Durumu		
Yer alan	17	60,7
Yer almayan	11	39,3
BİST’te İşlem Görme		
15 yıl ve altı	7	25
15 yıldan fazla	21	75
Holding Üyesi Olma		
Evet	22	78,6
Hayır	6	21,4

5. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu kısmında ankete katılan işletmelerin, sürdürülebilirliğin boyutları olan sosyal, ve çevresel konular ile ilgili açıklamaları ölçülmüş, söz konusu açıklamaları etkileyebileceği düşünülen işletmelerin sahiplik yapısı, sektörleri, borsada işlem görme

süresi, holding üyeliği ve kurumsal yönetim endeksinde yer alıp almamaları açısından farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

5.1. Sektörler Açısından Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları

Çevresel ve sosyal performans göstergelerine verilen cevapların sıralaması, ortalamaları alınarak çevre, iş gücü uygulamaları, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu başlıkları altında 5 gruba ayrılarak sektörler göre elde edilen analiz sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Sektörlere Göre Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları Farklılık Sonuçları

Çevresel ve Sosyal Performans Göstergeleri	Sektörler	N	Sıralı Ortalamalar	X ²
Çevre	Hizmet	6	5,33	9,491***
	Sanayi	13	17,04	
	Diğer	9	16,94	
İş gücü uygulamaları	Hizmet	6	6,67	7,072**
	Sanayi	13	16,54	
	Diğer	9	16,78	
İnsan Hakları	Hizmet	6	15,33	0,310
	Sanayi	13	13,58	
	Diğer	9	15,28	
Toplum	Hizmet	6	15,25	0,468
	Sanayi	9	13,38	
	Diğer	13	15,61	
Ürün Sorumluluğu	Hizmet	6	21,33	5,374*
	Sanayi	9	12,62	
	Diğer	13	12,67	

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01

Tablo 4’te görüldüğü gibi çevre ile ilgili açıklamalar için p değeri 0,01’den, iş gücü uygulamaları için p değeri ise 0,05’ten ve ürün sorumluluğu ile ilgili açıklamalar için p değeri 0,10’dan küçüktür. Dolayısıyla H₁ hipotezi çevre, iş gücü uygulamaları ve ürün sorumluluğu ile ilgili açıklamalar açısından kısmen kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Kruskal Wallis H testi sonrasında belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 5: Sektörlerin İkili Karşılaştırılması

		Çevre	İş Gücü Uygulamaları	İnsan Hakları	Toplum	Ürün Sorumluluğu
HİZMET- SANAYİ	Z	-2,719	-2,575	-0,442	-0,587	-2,125
	p	0,005***	0,009***	0,701	0,557	0,034**
HİZMET - DİĞER	Z	-2,829	-2,152	0,000	-0,238	-2,029
	p	0,003***	0,031**	1,000	0,812	0,050**
SANAYİ - DİĞER	Z	-0,134	-0,169	-0,472	-0,542	-0,34
	P	0,894	0,866	0,637	0,588	0,973

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01

Tablo 5 incelendiğinde hizmet – sanayi sektörleri grubu arasında ve hizmet – diğer grupları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. İşletmelerin çevre ile ilgili açıklamalara verdikleri cevaplarda hizmet – sanayi ve hizmet – diğer sektörleri için p değeri 0,01’den küçüktür. İş gücü uygulamaları ile ilgili açıklamaları için p değeri hizmet – sanayi sektörleri arasında 0,01’den hizmet – diğer sektörleri arasında ise 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Son olarak ise ürün sorumluluğu ile ilgili açıklamalara verilen cevaplarda hizmet – sanayi ve hizmet – diğer sektörleri için p değerinin 0,05’ten küçük olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarında ortaya çıkan farklılıkların sebebi hizmet sektörünün, sanayi ve diğer sektörler arasında çevresel performans göstergelerine ve iş gücü uygulamalarına daha az önem vermesinden veya çevresel konularla ilgili gerekli departmanların, yeterli ve donanımlı personel eksikliği ile bu süreçlerin maliyetli olmasından kaynaklanabilir. Ek olarak, sanayi ve diğer sektörlerin hizmet sektörüne kıyasla ürün sorumluluğu konusunda daha öz verili ve sorumluluk sahibi olmadığı söylenebilir. Ayrıca, insan hakları ve toplum ile ilgili açıklamalar arasında sektör ayrımı olmadığı ve ayrımcılık, örgütlenme ve toplu sözleşme, çocuk işçiliği, kültürel ve sanatsal faaliyetler ve müşteri memnuniyeti ile ilgili açıklamalarını etkin kullandıkları söylenebilir.

5.2. Sahiplik Yapıları Açısından İşletmelerin Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları

Çalışmaya katılan işletmelerin sahiplik yapılarına göre çevresel ve sosyal performans açıklamalarına verdikleri cevapların varsa farklılıklarını belirlemek amacıyla uygulanan Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6'da Mann Whitney U testinden elde edilen sonuçlara göre, yalnızca toplum ile ilgili açıklamalar için p değeri 0,10'dan küçüktür. Analize dahil edilen beş unsurdan yalnızca toplum ile ilgili yapılan açıklamaların işletme sahiplik yapısı açısından farklılık göstermesinden dolayı H₂ kısmen olarak kabul edilir. Sadece toplum ile ilgili açıklamalarda farklılık olması yerli firmaların içinde buldukları kurumsal çevreden meşruiyet kazanma kaygısının çok daha önemli olduğu düşüncesiyle açıklanabilir.

Tablo 6: Sahiplik Yapıları Açısından Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları Farklılık Sonuçları

Çevresel ve Sosyal Performans Göstergeleri	Sahiplik Yapıları	N	Sıralı Ortalamalar	Z
Çevre	Yabancı Sermayesi Olmayan	16	15,16	-0,488
	Yabancı Sermaye Olan	12	13,63	
İş gücü uygulamaları	Yabancı Sermayesi Olmayan	16	14,47	-0,023
	Yabancı Sermaye Olan	12	14,54	
İnsan Hakları	Yabancı Sermayesi Olmayan	16	15,47	-0,725
	Yabancı Sermaye Olan	12	13,21	
Toplum	Yabancı Sermayesi Olmayan	16	16,75	-1,699*
	Yabancı Sermaye Olan	12	11,50	
Ürün Sorumluluğu	Yabancı Sermayesi Olmayan	16	15,28	-0,586
	Yabancı Sermaye Olan	12	13,46	

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01

5.3. Kurumsal Yönetim Endeksi Açısından Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları

Çalışmaya katılan işletmelerin kurumsal yönetim endeksinde yer alıp almamalarına göre çevresel ve sosyal performans açıklamalarına verdikleri cevapların varsa farklılıklarını belirlemek amacıyla uygulanan Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7’de elde edilen sonuçlara göre, XKURY’ de yer alan işletmeler ve yer almayan işletmelerin çevre, iş gücü uygulamaları, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu açıklamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple H³ hipotezi reddedilmiştir. Bu durum, XKURY’ de yer alan işletmelerin daha fazla şeffaf bir şekilde açıklama yapması, paydaşlarına ve menfaat sahiplerine karşı daha fazla güven ortamı sağlamış olması beklenirken XKURY’ de yer almayan işletmelerinde benzer açıklamalarda bulunduğu söylenebilir.

Tablo 7: Kurumsal Yönetim Endeksi Açısından Çevresel ve Sosyal Açıklamaları Farklılık Sonuçları

Çevresel ve Sosyal Performans Göstergeleri	XKURY	N	Sıralı Ortalamalar	Z
Çevre	Yer almayan	11	14,41	-0,47
	Yer alan	17	14,56	
İş gücü uygulamaları	Yer almayan	11	13,73	-0,404
	Yer alan	17	15,00	
İnsan Hakları	Yer almayan	11	14,23	-0,142
	Yer alan	17	14,68	
Toplum	Yer almayan	11	15,91	-0,741
	Yer alan	17	13,59	
Ürün Sorumluluğu	Yer almayan	11	12,50	-1,045
	Yer alan	17	15,79	

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01

5.4. Holding Bünyesinde Yer Alması Açısından Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları

Çalışmanın bu bölümünde, işletmeler holding bünyesinde yer alan ve yer almayan olarak belirlenen iki gruba ayrılmış ve işletmelerin çevre, iş gücü uygulamaları, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu ile ilgili açıklamalara verdikleri cevapların farklılık sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Holding Bünyesinde Yer Alması Açısından Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları Farklılık Sonuçları

Çevresel ve Sosyal Performans Göstergeleri	Holding Grubu	N	Sıralı Ortalamalar	Z
Çevre	Yer almayan	6	12,25	-0,756
	Yer alan	22	15,11	
İş gücü uygulamaları	Yer almayan	6	13,42	-0,368
	Yer alan	22	14,80	

İnsan Hakları	Yer almayan	6	11,08	-1,157
	Yer alan	22	15,43	
Toplum	Yer almayan	6	11,75	-0,939
	Yer alan	22	15,25	
Ürün Sorumluluğu	Yer almayan	6	13,33	-0396
	Yer alan	22	14,82	

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01

Tablo 8’de elde edilen sonuçlara göre, işletmelerin holding bünyesinde yer alma ve almama açısından çevre, iş gücü uygulamaları, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Tüm işletmeler için bir zorunluluk haline gelen söz konusu sosyal sorumluluk faaliyetleri özellikle çevresel gelişmelere karşı gösterilen duyarlılıkta çok daha yoğun bir şekilde gerçekleşmekte ve çevreye karşı duyarlı olmayan, küresel sürdürülebilirliğe destek olmayan işletmelerin meşruiyetlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları açıktır. Bu nedenle de holding bünyesinde yer alan ve bağımsız olarak faaliyette bulunan işletmelerin benzer şekilde çevresel ve sosyal konulara ilgi gösterdikleri söylenebilir.

5.5. BİST’te İşlem Görme Süreleri Açısından Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları

Çalışmaya katılan işletmeler, BİST’ a tescil tarihleri itibari ile 15 yıl ve daha az ve 15 yıldan fazla olarak iki grup halinde incelenmiş olup çevre, iş gücü uygulamaları, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu ile ilgili açıklamalara verilen cevapların farklılık sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: BİST’te İşlem Görme Süreleri Açısından Çevresel ve Sosyal Performans Açıklamaları Farklılık Sonuçları

Çevresel ve Sosyal Performans Göstergeleri	Yıllar	N	Sıra Ortalamalar	Z
Çevre	15 yıl ve daha az	7	16,64	-0,796
	15 yıldan fazla	21	13,79	
İş gücü uygulamaları	15 yıl ve daha az	7	14,07	-0,161
	15 yıldan fazla	21	14,64	
İnsan Hakları	15 yıl ve daha az	7	12,93	-0,588
	15 yıldan fazla	21	15,02	
Toplum	15 yıl ve daha az	7	13,43	-0,405
	15 yıldan fazla	21	14,86	
Ürün Sorumluluğu	15 yıl ve daha az	7	15,36	-0,748

15 yıldan fazla	21	14,21
-----------------	----	-------

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01

Tablo 9’da elde edilen sonuçlara göre, işletmelerin BİST’e işlem görme yıllarına göre çevre, iş gücü uygulamaları, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu ilgili açıklamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sebeple, işletmelerin BİST’te 15 yıldan daha az veya daha fazla süre itibarıyla yer almaları beş grup arasında farklılık göstermediği için H_3 reddedilir. İşletmelerin BİST’te yer aldıkları süreler az da olsa fazla da olsa benzer şekilde çevresel ve sosyal performans açıklamalarını yaptıkları söylenebilir. Başka bir ifade ile paydaşların beklentilerini en iyi biçimde karşılamanın ve sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmenin borsada yer alınan süre ile ilgili olmadığı söylenebilir.

6. Sonuç

Son yıllarda gerçekleşen finansal krizler işletmeleri, yatırımcıları, çalışanları ve toplumu giderek artan risklere karşı koruyabilecek yeni bir raporlama yaklaşımına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine iş dünyası, yatırımcılar ve toplum arasında oluşan güvensizliğin giderilmesi için işletmelerin açıkladıkları bilgilerde daha fazla şeffaf ve hesap verebilir durumda olmaları gerektiği bu yüzden de geleneksel raporlamanın yetersiz olduğu ve bu durumun geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Entegre raporlama yatırımcıların ve tüm paydaşların kullanımı için işletmeler finansal ve finansal olmayan bilgiler hakkında ki raporlamalara tek bir bütün halinde bakmalı ve strateji, yönetim, risk, finansal ve finansal olmayan performanslar arasındaki bağlar kısa, orta ve uzun vadede yaratılan değerler ile birlikte sağlanmalıdır. Özellikle önceki yıllarda işletmeler açısından kısa vadeli kazanımlar, uzun vadeli değer yaratma üzerinde önceliğe sahipti oysa günümüzde bu durumun değiştiği görülmektedir.

Akademik alanda çalışmaların yeni yeni çoğalmasıyla birlikte entegre raporlama hazırlayan işletmeler de yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Ancak entegre raporun hazırlanması ve sunumuna ilişkin kılavuz bir rapor olmadığı bir gerçektir. Bundan dolayı bu çalışmada, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi’nde yer alan işletmeler baz alınarak entegre raporlama da kullanılan göstergelerin belirlenmesi amaçlanmış ve işletmeler arası farklılıklar tespit edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda işletmelerin yöneticilerine anket formunda yer alan çevresel ve sosyal performans göstergelerine ait ifadelere verdikleri cevapların

sektör,sahiplik yapısı, kurumsal yönetim endeksinde yer alma, holding bünyesinde yer alma ve BİST' te işlem görme süreleri açısından farklılıkları araştırılmıştır.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde sektörler açısından çevresel ve sosyal performans açıklamalarında farklılıkların olduğu görülmüştür. Söz konusu farklılıkların Solomon ve Maraoun (2012), Alonso vd. (2014), Ercan ve Kestane (2017) ve Şahin vd. (2018) tarafından yapılan çalışmalarla benzer olduğu görülmektedir. Sektörler açısından yapılan açıklamalar incelendiğinde hizmet sektöründeki işletmelerin diğer sektördeki işletmelere göre çok daha az çevresel konularla iç içe olduğu bunun da ötesinde çevresel sürdürülebilirlik konusunda doğal olarak neredeyse hiçbir toplumsal baskıya maruz kalmadıklarının bir yansıması olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca, hizmet sektöründe faaliyette bulunan işletmeler adına çalışan iş gücünün sektörün özelliği gereği büyük bir risk unsuru yüklenmedikleri iş kazası, ağır çalışma koşulları ve bunların sonucunda alınan cezaların çok fazla rastlanılan gelişmeler olmadığıyla açıklanabilmektedir. Ek olarak, Toplum ve insan hakları performans göstergelerinin ise hizmet, sanayi ve diğer sektörlerde benzer seviyelerde olduğu ortaya çıkmaktadır. Sektörü ne olursa olsun toplumsal beklentilere duyarlı ve insan hakları konusunda bilinçli olmak ve uygulamalarını bu yönde şekillendirmek tüm işletmelerin sahip olması gereken önemli bir hassasiyettir. Bu doğrultuda, her ne kadar faaliyet alanları farklılaşsa da sektörler arasında söz konusu boyutlara ait performans göstergelerinin farklılaşması sürpriz bir sonuç olarak değerlendirilmemektedir. Son olarak ürün sorumluluğu açıklamalarının sanayi ve diğer sektörlerde oldukça düşük seviyede kaldığı, bu sektörlerle oranla ise hizmet sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin yöneticileri tarafından oldukça önemsendiği görülmektedir. Sanayi ve diğer sektör kapsamına giren işletmeler daha çok ürün odaklı çalıştıkları buna karşın hizmet sektöründe yer alan işletmelerin ise insan odaklı faaliyette buldukları söylenebilmektedir.

İşletmelerin çevresel ve sosyal performans açıklamalarını sahiplik yapılarına göre değerlendirdiğimizde sahiplik yapısının önemli bir belirleyici olmadığı ortaya çıkmaktadır. İşletmenin yabancı sahipliği veya yerel olması çevresel, iş gücü uygulamaları, insan hakları ve ürün sorumluluğu gibi konularda herhangi bir farklılık yaratmaz iken toplumsal performans göstergeleri açısından önemli ölçüde farklılaştığı görülmektedir. Yerli firmaların toplumsal performans göstergelerine yabancı işletmelere oranla daha duyarlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu

sonuç yerli firmaların içinde buldukları kurumsal çevreden meşruiyet kazanma kaygısının çok daha önemli olduğu düşüncesiyle açıklanabilir.

Arı ve Bayram (2017) kurumsal yönetim çalışmalarının gerçekleşmesi için işletmelerin çevresel ve sosyal performans konularının benimsenmesinin şart olduğunu vurgularken, Black vd., (2003), Weian ve Yuejun 2007 kurumsal yönetimin işletmenin performansını artıracaklarını söylemişlerdir. Ancak analiz bulguları incelendiğinde, Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alıp almama açısından bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Yaşı büyük olan işletmelerin daha fazla paydaşlara sahip olduğu ve bu nedenle çevresel ve sosyal açıklamalara daha fazla istekli olurken (Cowen vd., 1987), yine yaşı büyük olan işletmelerin kaldırma oranlarının yüksek olması ile çevresel ve sosyal konularda daha fazla açıklama yaptıkları tespit edilirken (Choi, 1999), bu çalışmada BİST'te işlem görme yaşı açısından çevresel ve sosyal performans göstergelerinin herhangi bir boyutunda farklılık tespit edilmemiştir. Bu durum paydaşların beklentilerini en iyi biçimde karşılamanın ve sorumluluk bilinci içerisinde hareket etmenin borsada yer alınan süre ile ilgili olmadığı söylenebilir.

İşletmelerin çevresel ve sosyal performans açıklamalarını holding üyesi olup olmamasına göre değerlendirdiğimizde holding üyeliği olmanın veya olmamanın önemli bir belirleyici olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni, hem holding bünyesinde yer alan hem de bağımsız faaliyette bulunan işletmeleri, ürettikleri ürün ve hizmetlerin birbirlerine oldukça yakın olması rekabeti bu düzeyden çıkarmış, artık rakipler arasındaki rekabet paydaşların beklentilerine en doğru ve güvenilir bir şekilde karşılık vermek ile gerçekleştiğinin farkına varmış olmaları ile açıklanabilir.

Günümüzde işletmeler yalnızca etkinlik ve verimlilik kaygıları ile faaliyette bulunan ve tüm ilgilerini buna yönelten saf birer ekonomik birim değillerdir. Etkinlik ve verimliliğin yanında işletmeler, sürdürülebilirliği destekleyen, toplumsal ve sosyal beklentilere uyarlanması gereken, insan haklarına karşı duyarlı olmak zorunda olan sosyal birer aktördürler. İçinde bulunduğumuz çağın gerekliliği olarak işletmeleri toplumsal beklentilere uyarlayarak meşruiyet kazandırmayı hedefleyen, onlara şeffaflık ve hesap verebilirlik niteliği kazandıracak entegre raporlama tek başına muhasebecilerin veya başka herhangi bir işletme departmanının sorumluluğunda olmaması gerekmektedir. İşletmelerin bir bütün olarak tüm birimlerini ilgilendiren stratejik bir bakış açısı ve sorumluluk olan sürdürülebilirlik tüm departmanların yetki

ve sorumluluğunda gerçekleştirilmelidir. Bu doğrultuda entegre raporlama günümüzde yanlış bir algı olarak atfedildiği gibi tipik bir muhasebe uygulaması olarak görülmemelidir. Muhasebenin fonksiyonlarından biri olan raporlama işlevi işletmenin faaliyetlerini ilgilendiren parasal değerleri içermektedir. Ancak, entegre raporlamanın odak noktası söz konusu bu faaliyet odaklı ve parasal değerlerin yanı sıra finansal olmayan değerleri de içermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde de entegre raporlamanın işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluğunu yansıtan, içinde buldukları toplum ve daha geniş anlamı ile dünyayı kapsayan konuları içermesi entegre raporlamanın stratejik bir uygulama olarak benimsenmesi gerekliliğini göstermektedir.

Gerek teorik gerekse pratik katkılarının yanında çalışmanın bazı önemli kısıtları da bulunmaktadır. Çalışmanın en önemli kısıtını araştırmada kullanılan örneklem oluşturmaktadır. Araştırmanın ana evreni olarak seçilen BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde baz alınan yıl içerisinde yalnızca 42 işletmenin yer alması önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Bununla birlikte söz konusu işletmelerin yöneticilerine ulaşmakta yaşanan sistematik problemler neticesinde 28 işletmeden veriler alınabilmiş ve araştırmanın örnekleme kısıtlı kalmıştır. Daha geniş bir örneklem ve daha zengin bir veri seti ile gerçekleştirilecek gelecek çalışmaların daha ayrıntılı ve kaliteli bilgiler sunacağı düşünülmektedir.

Son olarak Türkiye'nin entegre raporlamaya geçiş sürecinin hangi aşamasında olduğu, ilerleyen dönemlerde gerek işletmeler tarafından gerekse devlet kurumları tarafından atılacak adımların neler olduğunun belirlenmesi adına farklı ülke grupları ile yapılacak kıyaslayıcı çalışmalar konunun daha net bir şekilde anlaşılmasına ve öneriler sunulmasına yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

- Alonso A. M., Maria, J. L. ve Frederick, M. (2014). A closer look at the 'Global Reporting Initiative'sustainability reporting as a tool to implement environmental and social policies: A worldwide sector analysis. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 21(6), 318-335.
- Altınay T. A. (2016). Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 47-64.
- Aracı, H. ve Yüksel, F. (2017). Entegre Raporlamada Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü Ve Muhasebe Müfredatlarında Entegre Raporlama. *World Of Accounting Science*, 19(2).389-414.

- Aras, G. ve Sarıoğlu, U. G. (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama. İstanbul: TUSİAD.
- Arı, M. ve Bayram, G. (2017). Kurumsal Yönetim Açısından Sosyal Sorumluluk ve Çevre Muhasebesinin İncelenmesi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(2), 533-545.
- Aydın, S. (2015). Entegre Raporlama. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Ayoola, T. J. ve Olanmi, O. O. (2013). Business Case for Integrated Reporting in the Nigerian Oil and Gas Sector. Issues in Social and Environmental Accounting, 7(1), 30-54.
- Barkemeyer, R., Preuss, L. ve Lindsay, L. (2015). On the Effectiveness of Private Transnational Governance Regimes Evaluating Corporate Sustainability Reporting according to the Global Reporting Initiative. Journal of World Business, 50(2), 312-325.
- Barnabe, F. ve Giorgino, M. C. (2013). Integrating: Business Model and Strategy, In Integrated Reporting: Concepts and Cases That Redefine Corporate Accountability içinde (111-126). New York: Springer International Publishing.
- Black B. S., Hasung, J. ve Woochan, K. (2003). Does Corporate Governance Effect Firm Value: Evidence From Korea. America Economic Association Annual Meeting, 1-60.
- Campell, J. T., Eden, L. Ve Miller, S. R. (2012). Multinationals and corporate social responsibility in host countries: Does distance matter?. Journal of International Business Studies, 43(1), 84-106.
- Chersan, I. C. (2015). Study On Practices And Tendencies in Integrated Reporting. Audit Financiar, 13(129).
- Choi, J. (1999). An Investigation of the Initial Voluntary Environmental Disclosures Made in Korean Semi-Annual Financial Reports. Pacific Accounting Review, 11(1), 73-102.
- Churet, C. ve Eccles, R. G. (2014). Integrated reporting, quality of management, and financial performance. Journal of Applied Corporate Finance, 26(1), 56-64.
- Cowen, S. S., Ferreri, L. B. ve Parker, L. D. (1987). The Impact of Corporate Characteristics on Social Responsibility Disclosure: A Typology and Frequency Based Anaysis. Accounting Organizations and Society, 12(2), 111-112.

- Çelebier, M. (2018). Türkiye’de Entegre Raporlamada Kullanılan Göstergelerin Belirlenmesine Yönelik Araştırma ve Uygulama Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- DeVilliers, C., Venter, E. R. ve Hsiao, P. C. K. (2016). Integrated Reporting: Background, Measurement Issues, Approaches and An Agenda For Future Research, *Accounting ve Finance*, 1-23.
- Deloitte. (2014). *Integrated Reporting in the Netherlands: the Journey Continues and is Gaining Traction and Pace*.
- Di Donato, D., Bordogna, R. ve Busco, C. (2013). The case of Eni, içinde Busco, C., Frigo, M.L., Riccaboni, A. and Quattrone, P. (Eds), *Integrated Reporting: Concepts and Cases That Redefine Corporate Accountability*, Springer, New York, NY.
- Dumay, J.(2016). A Critical Reflection on The Future of Intellectual Capital: From Reporting to Disclosure. *Journal of Intellectual Capital*, (17)1, 168-184.
- Eccles, R. G. ve Krzus, M. P. (2010). *One Report: Integrated Reporting For A Sustainable Strategy*, New Jersey: John Wiley ve Sons.
- Elmacı, O. ve Sevim, Ş. (2017). Entegre Raporlamada Küresel Gelişmeler ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(8), 18-36.
- Ercan, C. ve Kestane, A. (2017). Entegre Raporlama Ve Türkiye’deki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 73-86.
- Ernst ve Young (EY), (2014). *Integrated Reporting: Elevating Value*. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/\\$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Integrated-reporting/$FILE/EY-Integrated-reporting.pdf) (03.03.2017).
- Ertuna, Ö. (2012). Muhasebe İçin Yeni Ufuklar: Sosyal Muhasebe. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi (MUFİTAD)*, 3, 5-18.
- Global Reporting Initiative – GRI (2014). *Raporlama İlkeleri ve Standart Bildirimler*, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Turkish-G4-Part-One.pdf> (28.11.2016).

- Gökten, S. (2016). Entegre Raporlama Yaklaşımı İçin Uygulamaya Yönelik Sistematik Bir Öneri. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 18(4), 741-765.
- Hao, S. (2014). Corporate Integrated Reporting in Canada: Are the Businesses Ready?
- Havlová, K. (2015). What integrated reporting changed: the case study of early adopters. Procedia Economics and Finance, 34, 231-237.
- Higgins, C., Stubbs, W. ve Love, T. (2014). Walking the talk (s): Organisational narratives of integrated reporting. Accounting, Auditing and Accountability Journal, 27(7), 1090-1119.
- Ho, L. J. ve Taylor, M. E. (2007). An empirical analysis of triple bottom-line reporting and its determinates: evidence from the United States and Japan. Journal of International Financial Management and Accounting, 18(2), 123-150.
- Hoque, M. E. (2017). Why Company Should Adopt Integrated Reporting?. International Journal of Economics and Financial Issues, 7(1), 241-248.
- Integrated Reporting Council of South Africa – IRCoSA (2011). Framework for Integrated Reporting and the Integrated Report: Discussion Paper, <http://www.sustainabilitysa.org/Portals/0/IRC%20of%20SA%20Integrated%20Reporting%20Guide%20Jan%2011.pdf> (24.02.2017).
- International Integrated Reporting Council – IIRC (2011). Towards Integrated Reporting; Communicating Value in the 21st Century. http://integratedreporting.org/wpcontent/uploads/2011/09/IR-Discussion-Paper-2011_spreads.pdf (26.02.2017).
- International Integrated Reporting Council – IIRC (2013a). Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-Turkish.pdf> (28.11.2016).
- International Integrated Reporting Council – IIRC (2013b). Business and Investors Explore The Sustainability Perspective of Integrated Reporting, http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/IIRC-PP-Yearbook-2013_PDF4_PAGES.pdf (03.03.2017).
- Kalaycı, Ş. (2010). SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri (Vol. 5). Ankara, Turkey: Asil Yayın Dağıtım.

- Karğın, S., Aracı, H. Ve Aktat, H. ve diğerleri (2013). Entegre Raporlama: Yeni Bir Raporlama Perspektifi. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 6(1), 27-46.
- Kaya, U., Aygün, D. ve Yazan, Ö. (2016). Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, (11), 85-101.
- Mertins, K., Kohl, H ve Orth, R. (2012). Integrated Reporting and Integrated Thinking—A Resource Oriented Perspective. In EIASM Proceedings (Haz.), 8th Interdisciplinary Workshop on “Intangibles, Intellectual Capital & Extra-Financial Information, Grenoble: France.
- Newson, M., ve Deegan, C. (2002). Global expectations and their association with corporate social disclosure practices in Australia, Singapore, and South Korea. The International Journal of Accounting, 37, 183-213.
- PWC. (2013). Integrated Reporting: Companies Struggle to explain what value they create.
- Sobhani, F., Amran, A. ve Zainuddin, Y. (2012). Sustainability Disclosure in Annual Reports and Websites: A Study of the Banking Industry in Bangladesh. Journal of Cleaner Production, 23, 75-85.
- Solomon, J. ve Maroun, W. (2012). Integrated Reporting: The Influence of King III on Social, Ethical and Environmental Reporting. The Association of Chartered Certified Accountants (ACCA), 1-56.
- Steyn, M. (2014). Organisational Benefits and Implementation Challenges of Mandatory Integrated Reporting: Perspectives of Senior Executives at South African Listed Companies. Sustainability Accounting, Management and Policy Journal, 5(4), 476-503.
- Şahin, Z., Çankaya, F. ve Karakaya, A. (2018). Sürdürülebilirlik Raporlarının Sektörlere Ve Yıllara Göre Analizi. Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, (20), 17-32.
- Van Zyl, A. S. (2013). Sustainability and Integrated Reporting in The South African Corporate Sector. Journal of Sustainability Management, 1(1), 19-42.

- Waddock, S.A., ve Graves, S.B.(1997). The Corporate Social Performance-Financial Performance Link. *Stratejic Management Journal*, 18(4), 303-319.
- Wei'an, L. Y. T. (2007). An Evaluation of Corporate Governance Evaluation, Governance Index (CGINK) and Performance: Evidence from Chinese Listed Companies in 03. *Frontiers of Business Research in China* (1), 1-18.
- Yanık, S. ve Türker, İ. (2012). Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama). *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 291-308.